

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 24 (2010)

Διαβούλευση

Βασίλης Καρασμάνης, Σωκράτης: Ο σοφός που δεν γνώριζε τίποτα

Κωνσταντίνα Λώμη

doi: [10.12681/sas.914](https://doi.org/10.12681/sas.914)

Copyright © 2015, Κωνσταντίνα Λώμη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λώμη Κ. (2015). Βασίλης Καρασμάνης, Σωκράτης: Ο σοφός που δεν γνώριζε τίποτα. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 24, 180–183. <https://doi.org/10.12681/sas.914>

δαισθήσης και του ασυνείδητου. Οι Maurass και Barrès προτιμούσαν να ρίχνουν το φταίξιμο για τις αλληπάλληλες οικονομικές κρίσεις που γνώριζε η Γαλλία στα ξένα συμφέροντα, στους μετανάστες εργάτες, στους εβραίους τραπεζίτες. Έτσι, ο ρατσιστικός εθνικισμός επέτρεψε στη 'ριζοσπαστική Δεξιά' να συμμαχήσει με τα επιχειρηματικά συμφέροντα, να αντικρούσει τα αιτήματα κοινωνικής μεταρρύθμισης και να στρέψει την κοινωνική δυσαρέσκεια στους κάθε λογής 'ξένους'.

Ο Weiss, στη συνέχεια του βιβλίου του, αναλύει ενδελεχώς την πορεία της ανόδου της 'ριζοσπαστικής Δεξιάς' στην υπόλοιπη Ευρώπη και της μετεξέλιξης της στον φασισμό και τον ναζισμό. Αναφέρεται στην περίπτωση του αυστριακού Georg von Schönerer, που ίδρυσε το 1885 το Παγγερμανικό κόμμα και αργότερα το Παγγερμανικό κίνημα, σε εκείνη του Karl Lueger, δημάρχου της Βιέννης, στο πολιτικό κλίμα στη Γαλλία μετά το 1918, στη μετεξέλιξη της ριζοσπαστικής Δεξιάς στον ναζισμό στην Αυστρία και τη Γερμανία της περιόδου 1918-1945.

Το βιβλίο του Weiss σύντομο, καλογραμμμένο, με στρωτή μετάφραση από τον Σ. Μαρκέτο, μαζί με το εξαιρετικό βιβλίο του Zeev Sternhell, *Ο Αντιδιαφωτισμός*, που πρόσφατα εκδόθηκε στα ελληνικά από τις εκδόσεις Πόλις (μτφρ. Άν. Καρακατσούλη, επιμ. Α. Κιουπκολή), μπορεί να ανοίξει τον δρόμο για μια σοβαρή μελέτη της πορείας και εξέλιξης των συντηρητικών ιδεών και της 'ριζοσπαστικής' ή 'επαναστατικής' Δεξιάς και στη χώρα μας.

Πέτρος Θεοδωρίδης

Σημείωση

1. Έχει αποδοθεί και ως 'ολοκληρωτικός εθνικισμός' αλλά και 'οργανικός' ή 'εσωματωτικός'. Πρβλ. Π. Θεοδωρίδης, *Οι Μεταμορφώσεις της ταυτότητας. Έθνος Νεωτερικότητα, εθνικιστικός λόγος*, Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 75 κ.ε., Ν. Δεμερτζής, *Ο λόγος του εθνικισμού*, εκδόσεις Α. Σάκουλα, Αθήνα 1996, σ. 239, 244.

Βασίλης Καρασμάνης, Σωκράτης. Ο σοφός που δεν γνώριζε τίποτα, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2002, σελ. 189

Το 2001, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών για τα 2.400 χρόνια από την καταδίκη του Σωκράτη σε θάνατο, ο καθηγητής Φιλοσοφίας στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και διευθυντής του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών, Βασίλης Καρασμάνης, συζήτησε για τη ζωή και τη διδασκαλία του Σωκράτη με μερικούς από τους πιο διακεκριμένους διεθνώς μελετητές της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας. Προϊόν εκείνων των συζητήσεων είναι ο συγκεκριμένος τόμος.

Πρόκειται για έναν ζωντανό διάλογο όπου οι συνομιλητές παραθέτουν τις σκέψεις τους πάνω σε βασικά ερωτήματα, όπως: ποιος είναι ο πραγματικός Σωκράτης; τι είδους προσωπικότητα ήταν; ποιος ήταν ο πραγματικός λόγος που διώχθηκε; γιατί θεωρείται σήμερα ορόσημο στην ιστορία της φιλοσοφίας; πώς επηρέασε την ιστορία της σκέψης στη δυτική παράδοση;

Σε έντεκα αυτοτελείς θεματικές ενότητες παρουσιάζονται πολλά από τα βασικά ερωτήματα σχετικά με τη σωκρατική σκέψη. Ποιες ήταν, για παράδειγμα, οι βασικές διαφορές μεταξύ Σωκράτη και σοφιστών, όπως ο Πρωταγόρας, ο Γοργίας, ο Ιππίας, ως προς τη διδασκαλία τους; Πώς βλέπουν οι σύγχρονοι μελετητές τα παράδοξα του Σωκράτη –για παράδειγμα τα: ‘εν οίδα ότι ουδέν οίδα’, ‘ουδείς εκών κακός’, ή ‘είναι προτιμότερο να βλάπτεσαι παρά να βλάπτεις’;

Με τη βοήθεια μελετητών της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας και με τον ίδιο τρόπο που χρησιμοποιούσε ο Σωκράτης, δηλαδή τον διάλογο, δίνονται στο βιβλίο απαντήσεις σε σημαντικά ζητήματα που αφορούν τόσο την ιστορία της φιλοσοφίας όσο και εκείνη της εκπαίδευσης. Παρουσιάζονται απόψεις για το ‘σωκρατικό πρόβλημα’, το πού δηλαδή σταματά ο ιστορικός Σωκράτης και πού αρχίζει ο Πλάτων. Κατατίθενται οι θέσεις σύγχρονων φιλοσόφων με διεθνή ακτινοβολία και επίδραση, όπως αυτή του καθηγητή Γρηγόρη Βλασιού, όσον αφορά το ποιες είναι οι σημαντικές διαφορές μεταξύ της φιλοσοφίας του Πλάτωνα και της φιλοσοφίας του Σωκράτη. Σε γλώσσα απλή παρουσιάζεται ο τρόπος διδασκαλίας του Σωκράτη και αναλύονται βασικές έννοιες όπως ο ‘σωκρατικός έλεγχος’ και η ‘μαιευτική’, έννοιες εξαιρετικά ενδιαφέρουσες από εκπαιδευτική άποψη. Μέσα από τον διάλογο του καθηγητή Καρασμάνη με τους διάφορους συνομιλητές του εξηγείται η σχέση μεταξύ της αναζήτησης ορισμών από τον Σωκράτη, της αναζήτησης δηλαδή της φύσης ή της ουσίας των πραγμάτων, και της ελεγκτικής μεθόδου που ακολουθούσε. Πολύ ενδιαφέρον αντικείμενο συζήτησης αποτελεί επίσης το πώς η σωκρατική μέθοδος των ερωτήσεων και της συζήτησης ανέδειξε τη σημασία της λογικής ανάλυσης και της επιχειρηματολογίας, και πώς αυτό οδήγησε στη μετέπειτα εξέλιξη της λογικής στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία, με τον Πλάτωνα και, κυρίως, με τον Αριστοτέλη.

Από τις εξαιρετικά ενδιαφέρουσες θεματικές ενότητες του βιβλίου είναι και οι θέσεις που διατύπωσε ο Σωκράτης για τη φύση της αρετής και της ηθικής μέσα από τα παράδοξά του. Οι απόψεις που καταθέτουν οι διάφοροι συνομιλητές πάνω στις θέσεις αυτές –λ.χ. τη ρήση του Σωκράτη ‘η αρετή είναι γνώση’– δίνει στον αναγνώστη το έναυσμα για προβληματισμό: ποια σχέση υπάρχει ανάμεσα στη γνώση και στην ηθική; είναι τελικά διδακτική η αρετή; Μέσα από τις απόψεις αυτές παρουσιάζεται επίσης η σχέση της ηθικής του Σωκράτη με τη χριστιανική ηθική αλλά και η σχέση της φιλοσοφίας του γενικότερα με τη χριστιανική θρησκεία.

Από τα κεντρικά ερωτήματα στα οποία εστιάζει τη συζήτηση ο καθηγητής Καρασμάνης είναι και το αν ο Σωκράτης είναι κατά κύριο λόγο ηθικός φιλόσοφος ή όχι.

Η κατανόηση, τέλος, του παράδοξου του Σωκράτη – ‘ένα πράγμα γνωρίζω, ότι δε γνωρίζω τίποτα’–, μέσα από την ερμηνεία που προτείνει ο καθηγητής Βλαστός, αποτελεί μία από τις κορυφαίες στιγμές στην ανάγνωση του βιβλίου. Η πρόταση ερμηνείας του Βλαστόυ αίρει το παράδοξο με τρόπο σχεδόν θεαματικό.

Τα παραπάνω είναι μερικά μόνο από την πληθώρα των όψεων της σωκρατικής σκέψης που αναπτύσσονται στο βιβλίο αυτό, το οποίο έχει και πολλές παιδαγωγικές αρετές. Η δομή του, για παράδειγμα, όπου το κάθε κεφάλαιο αποτελεί αυτοτελή ενότητα καθώς καταπιάνεται με ένα βασικό ερώτημα, βοηθά τον αναγνώστη να σχηματίζει σταδιακά μια ολοκληρωμένη εικόνα για μία από τις μεγαλύτερες φυσιογνωμίες της σκέψης στην αρχαία Ελλάδα.

Ο τρόπος που ο συγγραφέας εκμιαεύει την αντίληψη του συνομιλητή πάνω στο αντικείμενο συζήτησης δεν διαφέρει από εκείνον που ο ίδιος ο Σωκράτης χρησιμοποιούσε, δηλαδή τον διάλογο. Και αυτό έχει πολλά πλεονεκτήματα: διευκολύνει τον αναγνώστη να παρακολουθήσει τον τρόπο με το οποίο οι συνομιλητές ξεδιπλώνουν τον συλλογισμό τους και εμβαθύνουν στο ερώτημα. Τον αναγκάζει πολλές φορές να μετέχει ενεργά, πολύ πιο ενεργά από ό,τι σε ένα συνηθισμένο βιβλίο, καθώς δίνει το ερέθισμα για σκέψεις και γεννά νέα ερωτήματα. Ο διάλογος που αναπτύσσεται μεταξύ των συνομιλητών αποτελεί, τέλος, τον μοναδικό ίσως τρόπο για να κατανοήσει κανείς τη μέθοδο που πρόσβυε ο Σωκράτης. Κάποιες φορές, όπως για παράδειγμα στο θέμα του σωκρατικού ελέγχου, οι απόψεις των συνομιλητών του καθηγητή Καρασμάνη άλλοτε αλληλοσυμπληρώνονται και άλλοτε αντιπαράτιθενται, γεγονός που βοηθά τον αναγνώστη να σχηματίσει μια περισσότερο σύνθετη και πληρέστερη εικόνα για το θέμα.

Αν και το αντικείμενο της συζήτησης είναι ενίοτε περίπλοκο, οι ερωτήσεις που θέτει ο συγγραφέας διατυπώνονται συχνά από την πλευρά του απλού αναγνώστη, εκείνου που δεν έχει ιδιαίτερη εκπαίδευση σε φιλοσοφικά θέματα. Αυτό βοηθά στην κατανόηση βασικών αλλά δύσκολων εννοιών και, κυρίως, καθιστά τον διάλογο που αναπτύσσεται εύληπτο και προσίτο στο ευρύ κοινό. Μπορεί κανείς να παρακολουθήσει τους διαλόγους του Β. Καρασμάνη με τους διάφορους συνομιλητές του, χωρίς ουσιαστικά να γνωρίζει τίποτα για το Σωκράτη ή την αρχαία ελληνική φιλοσοφία. Σε αυτό βοηθούν σημαντικά και οι διευκρινιστικές σημειώσεις/ παραπομπές του συγγραφέα οι οποίες άλλοτε επεξηγούν το κείμενο, άλλοτε δίνουν περισσότερες πληροφορίες για άτομα ή θεωρίες στις οποίες αναφέρονται οι συνομιλητές και άλλοτε παραπέμπουν σε σημαντικές πηγές βιβλιογραφίας για όποιον αποφασίσει να εμβαθύνει περισσότερο.

Στην αρχή κάθε κεφαλαίου παρατίθενται σύντομες βιογραφικές πληροφορίες για κάθε συνομιλητή. Αξίζει εδώ να επισημανθεί το γεγονός της συμμετοχής σε αυτό το βιβλίο έγκριτων μελετητών της σωκρατικής σκέψης. Ισχύει βεβαίως για κάθε αντικείμενο γνώσης αλλά είναι ακόμα περισσότερο επιτακτική η ανάγκη για έγκυρες και αξιόπιστες πηγές πληροφόρησης όταν καταπιάνεται κανείς με μορφές σκέψης παγκόσμιας εμβέλειας όπως ο Σωκράτης. Σημαντική, τέλος, παιδαγωγική αρετή του βιβλίου είναι και η συνοπτική παρουσίαση του συμπεράσματος της συζήτησης στο τέλος κάθε κεφαλαίου.

Είναι γενικά ένα έργο το οποίο, καθώς δεν προϋποθέτει γνώσεις για την αρχαία ελληνική φιλοσοφία, συμβάλλει στη βασική εκπαίδευση όλων όσων θα ήθελαν να γνωρίσουν και να κατανοήσουν τον Σωκράτη και τις διάφορες όψεις της φιλοσοφίας του.

Κωνσταντίνα Λώμη